

Petschnig Mária Zita,
a Pénzügykutató Zrt. tudományos főmunkatársa

E-mail: pmzita09@gmail.com

HELYREÁLLÍTÁS VAGY FEJRE ÁLLÍTÁS?

Pandémia

Helyreállításon a kérdés feltevője nyilvánvalóan a Covid–19-es világjárvány kitörése előtti állapotok újraélesztését, utolérését érti, a korlátozásoktól mentes, globális világrend visszatérését. Ennek legfőbb akadályozója – ha úgy tetszik, legyengébb láncszeme – egy újabb nagy erejű, a világon végigsöprő pandémia lehet. Meglehet, az omikron kiváltotta hullám ezt hozza el, de – mint a szakértők is állítják – ez egyben a járvány végét is jelentheti. Részben az általa kiváltott magas nyáj-immunitás, részben a vírus elgyengülése miatt. De hogy történhet-e egészen más is e végkifejlettel szemben, azt a virológusok sem tudják egyértelműen megítélni. Ami ma biztos, az a bizonytalanság, s ez a produktív szférába történő befektetők bizalmatlansága révén a lehetségesnél lassúbb helyreállást eredményez a világgazdaságban.

Ám bármi történjen is a vírus frontján, a magyar gazdaságban – legalábbis 2022 első hónapjaiban – nem számított arra, hogy a termelést, szolgáltatásokat megakasztó újabb lezárásokat rendelnek el. A választásokra készülő Orbán-kormány bejelentés nélkül átvette a svéd modellt. Magyarország szabad ország, ahol szabadon lehet jönni, menni, megfertőződni. A kormány úgy vette, hogy a járvány elleni védekezés feladatát az oltóanyagok beszerzésével letudta, a további feladatokat kiszignálta az állampolgároknak. (Ez annyit tesz, hogy a járványban magára hagyott társadalom védekezzen úgy, ahogy tud.) Csak a maszk – ez is tetszőleges lehet! – használatát írta elő egyes helyeken.

A világviszonylatban is kiugró halálozási adatok Magyarországon nem részei a közbeszédnek, nem váltak a járvány elleni fellépés szabályozójává. Az emberi erőforrások minisztere, Kásler Miklós által legyengített egészségügy szédelgő fel-dicsérésével és a kórházi információk zárolásával a kormány a szükségesnél alacsonyabbra szorította a társadalom veszélyérzetét: nincs itt semmi látnivaló, tessék

<https://doi.org/10.47630/KULG.2022.66.1-2.94>

hazamenni és oltakozni, járvány sincs. A „védekezésnek” ez a módszere az év első felében – vélelmezhetően – nem fog megváltozni, mert a kormányzati felmérések azt mutatják, hogy a lezárások, további korlátozások rendkívül népszerűtlenek lennének, veszélyeztetnék a választásokra készülő kormánypártok nyerési esélyét. Mindezekre tekintettel állítom, hogy a magyar gazdaságban már 2021-ben, a harmadik hullámot követően helyreálltak a világjárvány előtti állapotok – a zárlatok feloldása révén.

Politika

A magyar nyelvhasználat szerint a helyreállítás valaminek, ami elromlott, a kijavítását jelenti, a korábbi, kisiklott állapot visszaállítását. (Így beszélünk például a rend, a béke helyreállításáról háború után, vagy a forgalom újraindításáról, helyreállításáról, amikor baleset után véget ért a helyszínelés.) Ilyen értelemben nincs mit helyreállítani a magyar gazdaságban, mert annak a NER szerinti szabályosságait a járvány egyáltalán nem siklatta ki, sőt megerősítette. Megerősítette olyan értelemben, hogy az uniós deficitszabályozás alóli felmentés, továbbá a cégek szigorú állami támogatási tilalmának a feloldása után az állami újraosztás még inkább felülírta a piacgazdasági működés szabályosságait, a horizontális koordinációt. A korábbinál is markánsabb lett az egy központból való gazdaságirányítás és tőkeallokáció, azaz a vertikális koordináció a horizontális piaccal szemben. Megmaradt, sőt fölerősödött a politikailag működtetett NER, és gyengült, tovább korlátozódott a piaci verseny szerepe, ami nemzetközi összehasonlításban a magyar gazdaság egyébként is gyengébb teljesítményének okozója. Mindemelllett nem változtak a NER-ben képviselt szociálpolitika szempontjai sem, amelyek szerint a munkalapú társadalomban a rászorulóknak nem jár semmi „ingyen”. A kormány gazdasági válságkezelésének markáns következménye az lett, hogy a társadalmon belüli jövedelmi és vagyoni különbségek tovább növekedtek.

Vagyis nemhogy a nyomát nem lehetett látni annak, hogy a pandémia alatt a NER működési rendje elromlott volna, de vezérlőelvei még markánsabban ütköztek ki. Így a magyar gazdaságnak a szó eredeti értelmében vett helyreállításáról akkor beszélhetnénk, ha az Orbán Viktor által kiépített rendszer lebontása megtörténne, és a politikai érdekek elsődlegességén alapuló szabályozásból vissza lehetne térni a piaci normalitáshoz. Ahhoz a helyzethez, amikor nem egy szűk politikai elit érdekei működtetik a gazdaságot, nem ennek alapján történik a jövedelmek újraosztása, hanem a piaci verseny sarkall egyre jobb, a nemzetközi piacokon is értékelt telje-

sítményekre, s ezt méltányos állami szociálpolitika egészíti ki. Vagyis eminensen a szociális piacgazdaságot kellene helyreállítani (már megint feltalálni!?), ám ennek a helyreállításnak a „leggyengébb láncszeme” a regnáló Orbán-rezsim. Az ilyen értelemben vett helyzetétel a befeszített fékek (Költségvetési Tanács, Állami Számvevőszék, Alkotmánybíróság, Médiatanács stb.) és a NER-hívek által elfoglalt piaci és nem piaci pozíciók következtében akkor is nehéz lenne, ha az összeállt ellenzék a parlamenti választásokon történetesen le tudná váltani az uralgó kormányzati adminisztrációt.

Gazdaság

Ha az eddig írottaktól eltekintünk, és azt feltételezzük, hogy Magyarországon normális piacgazdaság működik, amelyben már csak a növekedés ütemét kellene helyreállítani a pandémia kitörését megelőző három esztendő évi négy-öt százalékos mértékére, akkor ennek is több hátulütője van. Ezek bemutatása során a tényezők fontossági sorrendjét nem tudjuk megadni, mivel azok egymással szorosan összefüggenek.

1. Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a 2017 és 2019 közötti növekedést az uniós források évi átlagban a GDP körülbelül négy százalékával támogatták meg. Hogy a megcsappant uniós pénzekkel milyen működésre képes a magyar gazdaság, azt a 2016. évi teljesítménye mutatta, amikor a megelőző esztendő 3,7 százalékos növekedése után csupán 2,2 százalékkal bővült a GDP. Ez volt ugyanis az az év, amikor az előző ciklus pénzeiből már igen kevés csorgott be, a 2014–2020-as periódus projektjei pedig még nem indultak el. De 2017-től a kormány mindent elkövetett, hogy a 2014 és 2020 közötti hétéves költségvetésben megítélt brüsszeli forrásokat mielőbb lehívhasa, és az eredmények nem is maradtak el.

Jelenleg – 2022 elején, amikor ez az írás készül – úgy áll a helyzet, hogy egyelőre csak a 2014 és 2020 közötti uniós források beérkezésére lehet számítani, amelyeket a magyar költségvetés megelőlegezett (az $n+3$ szabály alapján a 2023-ig még lehívható összeg körülbelül 8 milliárd euró). Minthogy az ezekből a pénzekből finanszírozott projektek nagyrészt befejeződtek, az uniós források a hazai hitelek törlesztésére mennek el, azok már nem jelentenek többletnövekedési hajtóerőt. „Csak” a tőkemérleget szépítik, ami persze nem elhanyagolható szempont a folyó fizetési mérleg tetemesre duzzadt hiánya mellett. Ám még ezzel együtt is azt prognosztizálja a Magyar Nemzeti Bank, hogy az ország 2022-ben is külső forrásbevonásra szorul.

Az unió helyreállítási alapjának (Next Generation EU) a felhasználására benyújtott magyar pályázatot ez idő szerint Brüsszel még nem fogadta el, és jelzések szerint kivár vele a parlamenti választásokig. Körülbelül hétmilliárd euró vissza nem térítendő támogatás sorsa a tét. Az e mellé hitelként felvehető 10 milliárd euróról Orbán Viktor a tavaly áprilisi brüsszeli látogatása után lemondott, amit Gulyás Gergely kancelláriaminiszter másnap azzal indokolt, hogy a kormány nem akarja eladósítani az országot (sic!).

A harmadik brüsszeli forrást a 2021–2027-es költségvetési periódusban Magyarországra jutó 22,5 milliárd euró kohéziós támogatás képezné, amelyet az agrárpolitikai célokat szolgáló 11,9 milliárd euró egészít ki. Ezek igénybevételéhez meg kellene kötni a partnerségi megállapodást, bemutatva a tervezett forrásfelhasználás programjait. Tavaly december végén a kormány elküldte a partnerségi megállapodást az Európai Bizottságnak, amelynek négy hónap alatt kell jóváhagynia azt. Az új uniós forrásokból – a Pénzügyminisztérium számítása szerint – évi átlagban a GDP 3,4 százaléka jönne be. Ám mind a helyreállítási alap, mind a hétéves költségvetés forrásainak brüsszeli folyósítását feltartóztatja, hogy azok felhasználását az unió jogállamisági kritériumok meglétéhez köti, amit viszont Orbán Viktor kormánya vitat. Mindebből az következik, hogy a növekedési ütem helyreállításának egyik szűk keresztmetszete maga a regnáló kabinet. A kormány ezt azzal kívánja feloldani, hogy – mint állítja – minden tervezett programot elindít, költségvetési forrásból megelőlegezve. De hogy valóban így lesz-e, ma még nem átlátható, különösen annak ismeretében, hogy 2021–2022-re 1100 milliárd forintos beruházási megszorítást jelentett be.

Amennyiben a magyar költségvetés megelőlegezi a brüsszeli forrásokat, az ebből adódó költségvetési hiány csak a pénzforgalmi deficitet emeli meg, nem érinti az uniós elszámolás (ESA) szerinti mutatót. Ám a pénzforgalmi hiány a maga kamatterhével együtt hozzáadódik az egyébként is felduzzadt államadóssághoz, ami sérülékenyebbé teszi az országot, megdrágítja a finanszírozását. Ez jobb esetben „csak” a fizetendő kamatfelárak emelkedésében csapódik le. A kamatszint növekedése egyébként is várható, azt a pandémiaválságot követően az infláció elleni fellépés kikényszeríti.

2. Idén is folytatódik a kétezres évek után kiiktatózott ikerdeficit „termelése”, azaz a belső, az államháztartás hiányával párhuzamosan jelentkező külső egyensúlyromlás. De annak szerkezete kedvezőtlenebb, mint 2021-ben, mivel a háttérben nem a későbbi növekedési lendületet megelőlegező és így az adósságtörlesztést lehetővé tevő beruházások húzódnak meg, hanem a fogyasztás felfutása. A korábbi, a nö-

vekedés és egyensúly-alakulás szempontjából kedvező beruházás- és exportvezérelt pálya helyén ebben az évben a fogyasztás húzta válik dominálóvá. A fogyasztásnak is van növekedést serkentő hatása, de jóval gyengébb, mint a beruházásoknak, viszont importvonzatán keresztül rontja a külső egyensúlyt. Ráadásul 2022-ben olyan körülmények közt teszi ezt, amikor a külpiacok kereslete gyengékedik. A hitelből finanszírozott, fogyasztás húzta növekedés az előző, szocialistának nevezett rendszer legrosszabb időszakát idézi fel, és távlatosan növekedésgyengítő hatása van. Vagyis nem kifejezetten kedvező erre a pályára „helyreállítódni”.

A fogyasztás idei berobbanásának kifejezetten politikai oka van: a választásokra készülő kormány soha nem látott méretű jövedelemkiáramoltatással udvarol a szavazatok megszerzéséért. A keresletnövekedés valamennyi formájának (béremelések, adókedvezmények, adó-visszatérítés, a hitelmoratórium meghosszabbítása, ársapka, kamatstop, a nyugdíjasok extra jövedelmi kedvezményezése) háttérben olyan kormányzati döntés húzódik meg, amelynek következményei a költségvetésre, a cégekre és a bankokra hárulnak. Olyan társadalmi rétegek jutnak megemelt jövedelmekhez, amelyek korábban korántsem voltak a kormányzati politika kedvezményezettjei. Ők a kapott juttatások zömét el fogják költeni. Ezért a háztartások nettó megtakarítása várhatóan csökken, ami az államháztartás deficitjének és a cégek nettó hitelfelvételének növekedésével együtt emeli az ország külső finanszírozási igényét.

3. A Pénzügyminisztérium szerint 2022-ben 14 százalékos átlagbér-emelkedés várható, ami más jövedelmekkel együtt hozzájárul ahhoz, hogy a teljes lakossági jövedelmek tíz százalékot meghaladó mértékben nőjenek. A generált kereslet-többlet nemcsak a GDP-t húzza, hanem az inflációt is, különös tekintettel a feszes munkaerőpiaci körülményekre.

Bármilyen kormány álljon is fel 2022-ben, elsődleges feladata nem a pandémia kiváltotta válság kezelése lesz (öt százalék körüli növekedésnél hol is van válság?), hanem a negyedik Orbán-kormány politikai, hatalmi szempontjainak érvényesítéséből előállt külső és belső egyensúlyvesztés romjainak az eltakarítása. Ezek közül – valószínűleg – az infláció elleni küzdelem lesz a legnehezebb. Idén a forintinflációt ugyanis várhatóan jobbra csak a külső körülmények hűtik: a globális piaci hiányhelyzetek enyhülése, felszámolódása, az energiaárak stabilizálódása, azaz az importált infláció mérséklődése (ha mindez a forint erősödő árfolyamával párosul, az még jobb). Ugyanakkor a forintinflációt belülről fűtő tényezők megerősödnek.

A magyar gazdaságba ugyanis nagyon mélyen beleivódott az infláció és az inflációs pszichózis, ami már az alacsony külső infláció időszakában, 2017-től is kiütött. Ennek jele többek közt a maginfláció növekedése. Az alapinfláció 2021-ben

úgy közelítette meg a négy százalékot, hogy az év tavaszán kivették a számításából a legmagasabb áremelkedést jelző élvezeti cikkek körét. Ebből körülbelül egy százalékpontos csökkenés adódott. Vagyis változatlan számbavételi módszertan szerint a maginfláció tavaly valószínűsíthetően öt százalék körül alakult volna, meghaladva a jegybank inflációs céljának felső toleranciasávját. Mindez bizonyíték arra, hogy a forint inflációja eminensen nem kivételes, külső hatásokra erősödött fel, hanem nagyon is széleskörűen volt s van is jelen a termékek és szolgáltatások árképzésében.

Ebből következik, hogy a tavaly felturbósodott belföldi termelői árnyomás (az iparban, a mezőgazdaságban, a szolgáltatások terén) 2022-ben át fog gyűrűzni a fogyasztói árakba is. Annál is inkább, mert ehhez a kormány döntései által felfűtött kereslet szabad teret ad. A keresleti többlet által megnőtt áremelési mozgásterben szabadon érvényesülhet a bér-ár spirál hatása is, amit a drasztikusan megemelt minimálbéreken túl az éppen ezért előálló bértorlódások feloldásának igénye szintén hajt. A cégek és bankok ár- és díjmelési törekvéseit nem fogja visszatartani a munkabérek mérséklése. Az inflációs várakozások magas szinten rögzültek, és beindították a veszélyes anticipált infláció működését.

Az infláció megfékezését 2021 nyarán csak a Magyar Nemzeti Bank tekintette feladatának (a jegybanktörvény szerinti ez a kötelessége), amikor elindította kamat-emelési ciklusát. Ennek gyakorlata azonban ellentmondásos volt, és így nem tudta meggyőzni a forint ellen spekulálókat. A forint árfolyama az év második felében tovább romlott, az euró árfolyama átlépte a 372 forintot is, amire korábban nem volt példa. Ugyanakkor a kormányzat fiskális és jövedelempolitikai döntései továbbra is az infláció gyúanyagaként szolgáltak. Kialakult az a helyzet, amikor a Magyar Nemzeti Bank apró szigorító lépéseivel szemben (miközben azért a gázpedálról sem vette le egyértelműen a lábát) a kormányzati politika erőteljes gázfröccsökkel szította az inflációt. Megítélésem szerint a fiskális és a monetáris politika – a Miniszterelnökség állításával szemben – a bejelentett költségvetési „zárolások” következtében sem került szinkronba. Hiszen, ha jól értem, a 2021–2022-re tervezett kiadáselhalasztások, a központi költségek nagyjából 1100 milliárd forintos átmeneti visszafogása a beruházási kereslet emelkedését korlátozza, ami csak részlegesen csillapítja a fogyasztói kereslet bővülését. Vagyis akut inflációkezelésre nem alkalmas.

Érdemi fordulat az lenne, ha az infláció megfékezése céljából elkezdett kamat-emelés erőteljesebb fiskális konszolidációval párosulna. Csakhogy ez a növekedést fékező erővel hat. Az ellenkezője lenne annak, mint amit 2017–2019 között a növekedés ösztönzése érdekében közösen felmutatott a monetáris és fiskális politika, kiegészítve az ugyancsak kormányzati szintről stimulált dinamikus jövedelempolitikával

(prociklikus politika). A politika a fordulat után is prociklikus lesz, csak ellenkező előjellel – fékezni fogja a növekedést.

A magyar gazdaságban jelentkezett infláció letörésének kényszere miatt az alkalmazott gazdaságpolitikai eszköztár nem lehet anticiklikus, amiből kiegyensúlyozott, magas ütemű, fenntartható növekedés állhatna elő. Hogy ezt mikor érjük el, nem tudom megmondani, ennek számtalan feltétele van. Mindenekelőtt és eminensen a NER szabályosságai szerint működő és azt működtető kormányzati politika gyökeres megváltoztatására lenne szükség.